

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Frederik von Arenstorff – en biografi

Fra Sveriges udtræden af Kalmarunionen i 1523 til afslutningen af Store Nordiske Krig i 1721 kæmper Danmark-Norge og Sverige mod hinanden om magten i Norden. I perioden 1657 til 1679 udkæmpes tre krige, Første Karl Gustav-krig 1657 – 1658, Anden Karl Gustav-krig 1658 – 1660 og Skånske Krig 1675 – 1679.

Frederik von Arenstorff (24. juni 1626 til 15. maj 1689) har nøgleroller i alle tre krige. I første Karl Gustav-krig, er han oberst og generaladjutant for den svenske hærfører Carl Gustav Wrangel (1613 – 1676). Arenstorff medvirker ved stormen på Frederiksodde (Fredericia), samt ved planlægningen og gennemførelse af den svenske hærs overgang over isen på Lille Bælt fra Hejls, Jylland via øen Brandsø til Iversnæs, Fyn. Det er i den krig, at Danmark-Norge mister Skåne, Halland og Blekinge.

I Anden Karl Gustav-krig er Arenstorff som generaladjutant for den svenske kong Karl X Gustav (1622 – 1660, konge 1654 – 1660) blandt dennes nærmeste rådgivere. Arenstorff deltager givetvis i planlægningen og stormen på København 11. februar 1659, der fører til et stort svensk nederlag. Arenstorff deltager i hele Skånske Krig på dansk side som generaløjtnant og general og spiller en stærkt omdiskuteret rolle i Slaget ved Lund 4. december 1676, samt i krigens sidste fase i sommeren 1678, bl.a. i forbindelse med den forgæves undsættelse af den af svenskerne belejrede fæstning i Christianstad, samt afbrænding af adskillige byer og herregårde i Skåne landene.

Vurderingen af Frederik von Arenstorffs indsats har varieret betydeligt over tiden. Frederik von Arenstorff er et eksempel på at adelige militærpersoner kunne gå i tjeneste hos forskellige fyrster i det 16. århundrede.

Familie og ungdom

Frederik von Arenstorff er født den 24. juni 1626 på Rosenow i Meklenburg som søn af Friedrich von Arenstorff til Rosenow og Wustrow, grevelig schauenburgsk gehejmeråd, og hustru Cathrine von Jasmund Spycker.

Arenstorff er i sine unge år page (tjener hos en adelsfamilie) hos en slesvigsk adelsmand. I 1643 edelknabe (person der har aflagt ed) hos hertugen af Holsten-Gottorp. Derefter musketer (menig infanterist) ved Lubbes' regiment i biskop Frederiks, den senere kong Frederik III's (1609 – 1670, konge 1648 - 1670) tjeneste i stiftet Bremen, hvor Arenstorff i 1645 bliver korporal. Under Torstensson krigen (1643 – 1645) erobrer svenskerne under Hans Christoff Königsmarck (1605 – 1663) stiftet Bremen. Arenstorff indtræder efterfølgende som fændrik (militær grad mellem løjtnant og sergent) i Königsmarcks regiment. Arenstorff er herefter i svensk tjeneste til udgangen af 1660.

Arenstorff er gift to gange. Første ægteskab 1. november 1661 med Christence Lykke, født 14. april 1636 på Gisselfeld. Hun dør i 1667. Ægteskabet er barnløst. Andet ægteskab i 1669 med Augusta Elisabeth Rumohr af huset Roest. Hun dør i 1728. Der er følgende børn i ægteskabet: Christian, Frederik, Henrik, Henning, Sophia Amalie og Augusta Elisabeth og derudover flere, der dør som børn/unge.

I svensk tjeneste 1645 – 1660

Efter at være kommet i svensk tjeneste deltager Arenstorff på svensk side i de sidste år af Trediveårskrigen, der slutter i 1648. Han deltager også i svenskernes polske felttog, der begynder i 1655. I 1657, mens svenskerne er militært beskæftiget i Polen-Litauen, erklærer Danmark-Norge Sverige krig i håb om at

tilbageerobre tabene fra Torstenssonkrigen. Svenskerne rykker med en del af hæren fra Polen-Litauen op i Slesvig-Holsten og Jylland. Den svenske hær er ledet af kong Karl X Gustav og general Carl Gustav Wrangel. Arenstorff er oberstløjtnant ved Uplandske regiment og generaladjutant for Wrangel. Svenskerne opgiver straks at erobre den danske fæstning Frederiksodde og indleder belejring. Karl X Gustav begiver sig til Wismar i Nordtyskland. Det bliver derfor Wrangel og hans nærmeste medarbejdere, herunder Arenstorff, der gennemfører belejringen og erobringen af Frederiksodde. Svenskerne stormer med succes fæstningen om natten 24. oktober 1657. Stormen igangsættes kl. 05 om morgenen. Signalet til stormen består i, at Arenstorff antænder et hus i landsbyen Erritsø. Svenskerne kontrollerer nu reelt hele Jylland. De har en stærk position; men store udfordringer truer på længere sigt. De svenske tropper kan ikke overføres til Fyn eller andre øer på grund af den danske flåde, samt svenskernes manglende transportkapacitet. På længere sigt truer, at en stor hær med mandskab fra Sveriges fjender: Polen-Litauen, Brandenburg og Østrig vil rykke op i Jylland og indeslutte svenskerne. I januar måned dukker en ny mulighed op, idet isen på Lille Bælt begynder at fryse kraftigt. Arenstorff rekognoscerer kysten langs Lille Bælt for at undersøge, om isen kan bære hærens overgang. Den 26. januar 1658 bliver en svensk styrke på 100 fodfolk og 50 ryttere under ledelse af Arenstorff sendt over til øen Brandsø for at fordrive danske ryttere fra øen. Arenstorff fortsætter rekognosceringen, og baseret på Arenstorffs rapportering tager Wrangel 27. januar beslutningen om is-overgang fra Hejls via Brandsø til Iversnæs. Karl X Gustav befinder sig fortsat i Nordtyskland. Det bliver således Wrangel og Arenstorff, der kommer til at planlægge overgangen. Den 29. januar ankommer Karl X Gustav til Hejls. Natten mellem den 29. og 30. januar går den svenske hær over til Brandsø og om morgenen videre mod Fyn. Den svenske hær bliver delt i to del. Den ene, som går forrest, er ledet af Carl Gustav Wrangel – og givetvis med Arenstorff som en del af hæren – Den anden del af hæren er ledet af Karl X Gustav. Det danske forsvar kan ikke stoppe svenskerne, der forholdsvis let kommer i land på Fyn og fordriver danskerne.

Overgangen fra Fyn til Sjælland går via Sydfyn, Tåsinge, Langeland, Lolland og Falster til Sjælland. Karl X Gustav, der fører rytteriet, leder denne overgang. Wrangel og Arenstorff følger efter med infanteriet (fodfolket). Svenskeren møder stort set ingen modstand. Krigen slutter med Freden i Roskilde 26. februar 1658. Blandt fredsbetingelserne er, at Danmark-Norge må afstå Skåne, Halland og Bleking. Det er en katastrofe for Danmark-Norge.

I dansk tjeneste 1661 – 1689

I januar måned 1661 går Arenstorff i dansk tjeneste med titel af oberst og som den første chef for Livgarden til Hest. Efter Christian V's (1646 – 1699, konge 1670 – 1699) tronbestigelse i 1670 bliver der iværksat en hærreform, der bl.a. fører til oprettelse af fire nationale rytterregimenter. Arenstorff indtager en central rolle i dette arbejde. Arenstorff medvirker ved adskillige hærreformer (bl.a. i 1675, 1677, 1683 og i 1688) i hele den periode, hvor han er i dansk tjeneste. I 1670 naturaliseres Arenstorff som dansk adelsmand, og bliver samme år chef for Sjællandske Rytterregiment, udover at han fortsat er chef for Livgarden til Hest. I 1672 udnævnes han til assessor (medlem af) Krigskollegiet. I 1673 Udnævnes han til generalmajor. I 1674 udnævnes han til Hvid Ridder (ridder af Dannebrog). Arenstorff er godsejer. Ejer Overgaard, Svanholm og Harridslevgaard og er medejer af Skjern og Karmark.

I 1675 erklærer Danmark-Norge Sverige krig med det formål at tilbageerobre tabene fra Torstenssonkrigen (Freden i Brömsebro) og tabene fra Første Karl Gustav-krig (Freden i Roskilde). Samme år udnævnes Arenstorff til generalløjtnant. I denne krig deltager også: Brandenburg, Østrig og Nederlandene på dansk-norsk side. Arenstorff medvirkede ved erobring af de svenske fæstning i Damgarten og Wismar i Nordtyskland.

Efter det succesfulde togt i Nordtyskland overføres en stor del af hæren heriblandt Arenstorff til Danmark. I marts måned 1676 beslutter Christian V, at lade den magtfulde rigskansler Peder Schumacher Griffenfeld (1635 – 1699) falde, fordi han er modstander af krigen mod Sverige. Den 11. marts 1676 om formiddagen arresterer en militær enhed ledet af Arenstorff Griffenfeld på Københavns slot.

I juli måned går en dansk hær i land i Skåne og tilbageerobrer i de efterfølgende måneder det meste af Skåne, Halland og Blekinge. Den 4. december kommer der til et slag nord for Lund, hvor en dansk hær på ca. 12.000 mand møder en svensk hær på ca. 8.000 mand. Begge konger, Christian V og Karl XI (1655 til 1697, konge fra 1660) deltager i slaget. Den danske hærfører Carl von Arenstorff (1625 – 1676) – en storebror til Frederik von Arenstorff - bliver alvorligt såret allerede ved kampens begyndelse og må føres bort fra slagmarken. Midt på formiddagen flygter hele den danske venstre fløj, hvor Christian V befinder sig ud af slagmarken og forfølges af den svenske højre fløj, ledet af Karl XI samt de to øverste generaler i den svenske hær. Efterfølgende får den danske hær, der nu de facto er ledet af Frederik von Arenstorff, overtaget, og har den svenske hær presset frem til omkring midt på eftermiddagen, uden at kunne afgøre slaget endeligt. Midt på eftermiddagen vender den svenske hærs højre fløj med hærens topledelse tilbage til slagmarken, hvilket afgør slaget til svensk fordel. I slagets afsluttende fase sender Arenstorff en dragonenhed under ledelse af oberst Bibow (1639 – 1677) til Valkärra Kirke, hvor de etablerer en forsvarsstilling. Dette gør det muligt for det danske rytteri at trække sig tilbage, idet de forfølgende svenskere bliver stoppet ved Valkärra. Det danske fodfolk bliver stor set udslettet. Der dræbes omkring 8.500 mand i slaget 2/3 danske og 1/3 svenske. Det blodigste slag i Nordens historie.

Den 14. juli 1677 mødes de to hære igen i et slag ved Nørre Møing nær Landskrone. Arenstorff fører den danske venstre fløj, der hurtigt blive besejret og flygter fra slagmarken. Arenstorff selv såres i slaget og er fraværende fra hæren i to måneder. Svenskerne vinder også dette slag. I løbet af året tilbageerobrer svenskerne største delen af de områder, som danskerne har erobret i 1676. Arenstorff er flere gange blevet anmodet om at overtage stillingen som chef (general) for rytteriet; men har afslået dette, med den begrundelse, at han ikke finder sig selv kvalificeret til posten. I februar måned 1678 tvinger Christian V Arenstorff til at overtage stillingen og Arenstorff bliver i den forbindelse udnævnt til general. I marts måned udnævnes Arenstorff til vicepræsident i krigskollegiet. På det pågældende tidspunkt, er det den højeste post, da præsidenttitlen ikke findes. I juli måned beslutter danskerne sig til at marchere til Christianstad for at undsætte besætningen på fæstningen, der er under belejring. På et krigsråd i Møllerød den 20. juli udtaler Arenstorff sig på en så heftig og opfarende måde, at kongen føler sig såret. Forsøget på at undsætte Christianstad bliver reelt ledet af Christian V, men fører ikke til noget resultat. Den 29. juli forlader Christian V lejren; men inden giver han ordre til at afbrænde adskillige byer, heriblandt Lund. Christianstad overgiver sig 5. august. Der skal nu findes en syndebuk for det fejlslagne felttog. Det bliver Arenstorff. Han bliver af en kommission dømt fra ære, liv og gods. Desuden bliver han undersøgt for landsforræderi. Denne anklage frafaldes. Christian V beslutter 5. juni 1679, at Arenstorff skal fortabe titler og stillinger, forlade København og betale 2.000 rigsdaler til Kvæsthuset (krigshospitalet).

Arenstorff rehabiliteres dog hurtigt igen på foranledning af Christian V. I 1683 indtræder Arenstorff som formand i en kommission, der skal udarbejde forslag til indretning af ryttergodserne i Danmark. I februar måned 1686 får han tildelt jord i Skjern Sogn som tak for det udførte arbejde. Den 30. november 1686 udnævnes Arenstorff til gehejmeråd, får patent som general over militsen og til kommanderende general i Slesvig og Holsten. Samme år bliver han direktør for Kvæsthuset. Den 26. april 1687 får han patent som general over rytteriet i Danmark, Slesvig og Holsten, og samme dag udnævnes han til guvernør (kongens repræsentant) i Slesvig og Holsten. Den 15. maj 1689 dør Arenstorff. Han ligger begravet i Udbyneder Kirke.

Andre fremstillinger af Slaget ved Lund

Både i det danske og svenske rigsarkiv findes et omfattende kildemateriale om forløbet af Slaget ved Lund. Alligevel findes der i den historiske faglitteratur forskellige fremstillinger af slaget, som afviger på nogle afgørende punkter. Her vil vi kun behandle et enkelt af disse, der vedrører hvorledes Christian V's forlod slagmarken. I det danske rigsarkiv er der to relationer (beretninger), der er af særlig interesse i denne sammenhæng, idet de begge er skrevet dagen efter slaget, og begge er originale dokumenter med indføjelser og overstregninger. I det ene dokument findes en meddelelse om, at Christian V, før han forlod slagmarken hen på eftermiddagen, havde en samtale med Arenstorff, der rådede ham til at trække sig ud af slaget, og at Arenstorff lovede at vinde slaget. Derefter overgav kongen kommandoen til Arenstorff. Denne hændelse er ikke omtalt i den anden relation. Historikere har indgået behandlet denne forskel. Resultatet heraf er, at den første relation er skrevet i propagandaøjemed som et alibi for, at Christian V forlod slagmarken, inden slaget – der jo blev tabt – var afgjort. Efterfølgende har man ikke turdet offentliggøre denne relation, fordi den var åbenlys misvisende, og mange jo havde kendskab til, hvad der faktisk var hændt. Denne relation blev derfor ikke offentliggjort, men adskillige historikere har efterfølgende anvendt den. Den anden relation, der altså er uden den beskrevne hændelse, blev derimod trykt og offentliggjort.

Hvordan ved vi egentlig, hvad der skete? Det har historikere klarlagt ved at analysere et andet omfattende materiale i det danske rigsarkiv. Efter slaget blev der nemlig rejst sager mod generalmajor Anders Sandberg (1620 – 1677), der tjente ved venstre fløj og oberst Johan Casper von Cicignon (1626 – 1695), der tjente ved centrum. Begge blev anklaget for pligtforsømmelse. I dette materiale er Christian V nævnte nogle få gange, hvor man med nogenlunde sikkerhed kan identificere stederne og tidspunkterne. Konklusionen er, at Christian V sammen med den danske venstre fløj påbegyndte deres flugt midt på formiddagen og krydsede Lödde å (Kävlinge å), der afgrænsede slagmarken mod nord, senest ved middagstid. Christian V og Arenstorff har på intet tidspunkt under slaget talt med hinanden, da der har været flere kilometers afstand mellem dem, og svenskerne allerede på et tidligt tidspunkt i slaget afskar forbindelsen mellem den danske højre og venstre fløj.

For en biografi se: <https://www.forlagmaadalen.dk/bog.php?bookID=368>